

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Михновецької Ірини Володимирівни:
«Формування взаємовідносин старших дошкільників
з синдромом Дауна»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»
спеціальність 016 «Спеціальна освіта»

Актуальність дисертаційної роботи. Розвиток інклюзивного навчання та педагогічної системи в Україні, фундаментальні перетворення в усвідомленні відносин «індивід-суспільство», удосконалення включення дітей з особливими освітніми потребами у ланку дошкільної освіти і суперечності у розумінні навчання та виховання дітей з синдромом Дауна визначають необхідність перегляду наукових позицій з проблеми формування взаємовідносин дошкільників для забезпечення їх подальшої комунікації з однолітками та успішної соціалізації у майбутньому. Дошкільники з синдромом Дауна – повноцінні члени суспільства, та мають право на успішну реалізацію освітнього процесу відповідно до їх особливостей розвитку та індивідуальних здібностей. Тому на сучасному етапі розвитку педагогічної науки необхідно сформувати ціннісні установки та практичні навички, які сприяють підтриманню рольових функцій, важливих для життя в соціальному середовищі; дати можливість ефективно працювати в команді, взаємодіяти з однолітками та соціальним середовищем, і постійно вдосконалюватися у застосуванні педагогічних програм та технологій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Можемо зазначити, що дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАІПН України «Корекційно-розвивальна спрямованість

реалізації компетентнісного підходу в змісті освіти дітей з розумовою відсталістю» (0115U000200).

Наукова новизна. За результатами дисертаційного дослідження можемо констатувати, що наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше у спеціальній педагогічній науці дисертанткою Михновецькою Іриною створено структурно-критеріальну і діагностичну моделі взаємовідносин, подано оригінальний діагностичний комплекс дослідження стану сформованості взаємовідносин у дітей старшого дошкільного віку з синдромом Дауна, що дозволило встановити характерні особливості розвитку когнітивної, емоційно-вольової та поведінкової сфер, які впливають на самостійний вибір дитиною з синдромом Дауна учасників взаємовідносин, бажання до спілкування з окремими однолітками, внутрішню стимуляцію та мотивацію, що допомагають у формуванні взаємовідносин у цілому.

Системний аналіз результатів дослідження дозволив автору визначити та обґрунтувати педагогічні, психологічні та організаційні умови формування взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна, які полягають у високому рівні професійних якостей педагогічних працівників, залученні різноманітних педагогічних прийомів та засобів при здійсненні діяльності; рівні актуального та найближчого розвитку дітей із синдромом Дауна, урахуванні вікових та психологічних особливостей розвитку, компенсаторних можливостей емоційно-вольової та поведінкової сфер, сформованості навичок взаємодії з іншими, урахуванні сформованості інтрасуб'єктного та інтерсуб'єктного компонентів формування взаємовідносин; залученні різноманітних форм роботи з дітьми, підборі місця роботи, створенні правильної взаємодії-допомоги педагогів з дітьми під час проведення корекційних занять.

Науково важливим є той факт, що вивчення теоретико-практичної основи проблеми дало змогу уточнити і доповнити сутність базових понять дослідження: «міжособистісні взаємовідносини», «взаємовідносини», «взаємини». Подальшого розвитку набули положення щодо сучасного стану

розвитку навчання та виховання дітей з синдромом Дауна в Україні. Відзначимо також, що до наукового обігу введено маловідомі в Україні англomовні матеріали, що стосуються взаємовідносин дітей з синдромом Дауна, а також підвищення ефективності соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями.

Практична значущість роботи. Здобувачка І.В.Михновецька у межах дослідження розробила рекомендацій для батьків та педагогів, що виховують дітей з синдромом Дауна старшого дошкільного віку. Результати дослідження, теоретичні висновки і джерельна база можуть бути корисними для розробки концептуальних і нормативних документів, а також стандартів вищої освіти у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями; оновлення і розробки закладами освіти і педагогами освітньо-професійних програм, програм курсів, навчально-методичних матеріалів щодо роботи з дітьми з синдромом Дауна; проведення педагогічних і порівняльних досліджень; а також для практикуючих вчителів-логопедів, вчителів-дефектологів, практичних психологів та вихователів.

Прогностичні результати дослідження можуть бути основою подальших наукових розвідок, пов'язаних із професійною підготовкою майбутніх педагогів та спрямованих на вдосконалення й розвиток цього напрямку професійної підготовки на українських теренах.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення дисертації достатньо обґрунтовані та відображені у висновках розділів та загальних висновках. Найбільш суттєві результати, здобуті Михновецькою Іриною Володимирівною, вдало обґрунтовані, а також відповідають меті та завданням дисертаційного дослідження. Зміст основних положень роботи викладенні послідовно та чітко, логічно-сміслові переходи між підпунктами дослідження, а також визначеними розділами присутні. Ступінь вірогідності здобутих результатів забезпечується достатньою апробаційною базою дисертантки. Результати дисертаційної роботи висвітлено у необхідній кількості наукових публікацій

– у 26 наукових працях , з них: 1 колективна монографія, 9 одноосібних статей, у тому числі 1 стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Scopus , 1 у науковому періодичному виданні інших держав, 1 – у науково-методичному збірнику та 6 у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук, що включені до міжнародних наукометричних баз; 16 публікацій апробаційного характеру.

Результати дослідження пройшли апробацію у 5 закладах України. Достовірність здобутих результатів забезпечується методологічною основою дисертації, що становлять філософські, соціологічні, психологічні та педагогічні положення взаємовідносин, взаємозв'язку й взаємозумовленості конкретних умов з педагогічними реаліями, що передбачають системний підхід до дослідження явищ і процесів. Для досягнення мети та розв'язання окреслених завдань дослідження здобувачкою використано комплекс загальнонаукових методів: теоретичних, емпіричних, статистичних, прогностичних, які чітко прописані у вступі дисертаційної роботи. Також врахав ґрунтовно опрацьована джерельна база дослідження, оскільки на різних етапах наукового пошуку було проаналізовано 158 джерел, з них 24 англomовних.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація складається з анотацій українською, англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (158 найменувань, з них 24 англійською мовою) та 11 додатків на 55 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 292 сторінок, з них 236 сторінок основного тексту. Роботу ілюструють 42 таблиці і 7 рисунків.

Ретельний науково-теоретичний аналіз дисертаційної роботи «Формування взаємовідносин старших дошкільників з синдромом Дауна» Михновецької Ірини Володимирівни дав змогу виокремити позитивні та значущі аспекти наукового дослідження, що є значним внеском у сучасну педагогічну науку. У вступі вдало обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, предмет та методи дослідження, розкрито наукову

новизну та практичну значущість здобутих результатів, особистий внесок здобувачки, подано відомості щодо апробації здобутих результатів та їх впровадження.

У першому розділі здійснений ґрунтовний аналіз стану дослідженої проблеми взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна у вітчизняній та зарубіжній літературі, подано характеристику базових понять дослідження, проаналізовано сучасний стан розвитку взаємовідносин з точки зору філософії, соціології, психології та педагогіки. У кожному підпункті детально розкрито особливості досліджуваної проблеми, її аналіз та вивчення.

У другому розділі – розроблено структурно-критеріальну модель взаємовідносин. У ній визначено компоненти взаємовідносин: інтрасуб'єктний та інтерсуб'єктний. Інтрасуб'єктний компонент має на меті дослідження взаємовідносин з позиції внутрішньої картини дитини, тобто її власних уподобань та умовиводів в процесі сприймання інших, у ньому прерогативи віддаються перевагам та прагненням дошкільників, як вони ідентифікують і пізнають себе, та чим керуються при взаємодії з найближчим оточенням. В свою чергу, інтрасуб'єктний компонент характеризується установочно-мотиваційним та когнітивно-афективним критеріями оцінювання взаємовідносин. У кожному з них були визначені показники: так установочно-мотиваційному відповідають такі показники як соціальні установки та мотивація, а когнітивно-афективному – розумовий та емоційний розвиток. В основі інтерсуб'єктності лежать зв'язки між особистостями, які в свою чергу базуються на інтерпретаціях дитини в суспільстві з точки зору людей, з якими вона контактує: батьками, педагогами та, власне, однолітками. В результаті, увага зосереджується на сприйнятті дитини іншими та визначається її реальне місце в соціальному оточенні. Для розкриття змісту інтерсуб'єктного компоненту було використано конативний та диспозиційний критерії оцінювання. Конативному критерію оцінювання

відповідають показники: агресія, апатія, адекватність, позитивізм, пасивність, сугестивність та відчуженість, диспозиційному – соціальний статус.

На основі структурно-критеріальної моделі було розроблено діагностичний комплекс дослідження та створено діагностичну модель, в якій були визначені показники дослідження та методики, за якими і проводилось дослідження. А також Михновецькою І.В. були виведені рівні сформованості взаємовідносин у старших дошкільників із синдромом Дауна. А саме: незадовільний, задовільний, достатній та високий.

У третьому розділі – розроблено, апробовано, кількісно та якісно проаналізовано результати застосування програми формування взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна. Було визначено, що цілеспрямоване формування взаємовідносин необхідно здійснювати у системі. Тому було виділено три поступових етапи реалізації потенційних можливостей програми формування взаємовідносин: підготовчий, основний (власне-корекційний) та заключний. Підготовчий етап реалізувався за допомогою систематичних консультацій педагогічних працівників, що співпрацюють з дошкільниками із синдромом Дауна та їх батьків. Основний (власне-корекційний) складався з 20 занять, що проводились з дітьми з синдромом Дауна. Заключний етап мав на меті підрахунок отриманих результатів за використаними раніше методиками для визначення динаміки впливу програми формування взаємовідносин на дітей з синдромом Дауна. Педагогічна програма формування взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна була направлена на розвиток поведінкової, емоційно-вольової, соціальної та когнітивної сфер з опорою на виховні засоби та методи навчання.

Хочемо відзначити, що кожний розділ дисертації має свою наукову значущість, слугує науковим підґрунтям для наступного розділу, у результаті об'єднання всіх розділів сформульовано цілісне та системне бачення дослідження взаємовідносин та можливість їх розвитку у дітей з когнітивними порушеннями розвитку.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях і форумах різного рівня, семінарах, педагогічних читаннях. Основні наукові положення дисертаційного дослідження Михновецької Ірини Володимирівни, висновки та рекомендації у необхідній кількості представлено у 26 наукових публікаціях, з них: 1 колективна монографія, 9 одноосібних статей, у тому числі 1 стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Scopus, 1 – у науковому періодичному виданні інших держав, 1 – у науково-методичному збірнику та 6 у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук, що включені до міжнародних наукометричних баз; 16 публікацій апробаційного характеру.

Зазначене дає змогу стверджувати, що представлена дисертаційна робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають значення для педагогічної науки як в Україні, так і за її межами. Оцінюючи в загальному позитивно дослідження Михновецької Ірини Володимирівни, вважаємо за доцільне висловити деякі міркування та побажання.

Зауваження до змісту та оформлення дисертації. Результати наукового дослідження Михновецької І.В. дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута, а сукупність отриманих наукових положень має важливе значення для теорії і методики педагогічної науки в цілому, вважаємо за необхідне висловити певні побажання, що виникли у процесі рецензування дисертації.

1. Ви поділили дітей на дві групи: з легкими інтелектуальними порушеннями та помірними інтелектуальними порушеннями, потім кожна з них на підгрупи: діти з наявністю супутніх порушень та з їх відсутністю, а також особи жіночої статті і особи чоловічої статті. Потребує уточнення та розширення характеристика відмінностей між цими групами та підгрупами, та деталізація зв'язку поділу дітей з програмою формування взаємовідносин.

дослідження. Робота характеризується чіткістю змісту, містить науково обґрунтовані науково-теоретичні результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувачки та достатньо повно представлені у наукових працях. Дисертація відповідає спеціальності 016 «Спеціальна освіта» та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, Михновецька Ірина Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта».

Рецензент:

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу освіти дітей з
порушеннями інтелектуального розвитку

Інституту спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАІПН України

Олена ЧЕБОТАРЬОВА

